

Petra Prouzová, Recepce pedagogiky Herberta Spencera v české kultuře, diplomová práce, Historický ústav, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2023, 118 s.

Posudek vedoucího diplomové práce

Na přelomu 19. a 20. století prodělala česká pedagogika výrazný posun směrem k empirismu, jenž vycházel z odmítnutí intelektuálně orientované výchovy podle Herbartovy filosofie. Jako alternativa se hledaly empiricky orientované pedagogické systémy zahraničních myslitelů. Nakonec se jako hlavní inspirační zdroje tohoto přístupu uplatnili jednak dva historičtí myslitelé - Komenský a Rousseau -, jejichž spisy byly nově překládány a vydávány, dále pak dva současní zahraniční myslitelé Tolstoj a Herbert Spencer. K nim se později přidaly americké vzory v podobě tamějších experimentálních tříd a pragmatické filosofie. To jsou základní zdroje „české empirické odchylky“. V českém výzkumu bylo hodně pozornosti věnováno boji proti herbartismu, psalo se hodně o Komenském i Tolstém, zato pozitivní poznání Spencerovy filosofie zůstalo velkým dluhem českého dějepisectví.

Cílem diplomové práce Petry Prouzové je tuto mezeru zaplnit. (Cíle práce formulovány na s. 14) Autorka přitom využila svých znalostí dějin anglického školství, které získala při výzkumu k bakalářské práci, jež se týkala experimentálních škol utopisty Roberta Owena. Přesto však život a zejména rozsáhlé dílo Herberta Spencera představovaly pro autorku novou oblast, kterou musela zpracovat a nutno říci, že rozsáhlý materiál zvládla velmi úspěšně. Vzhledem k tématu byla nucena číst Spencerovy práce v anglickém originále i českých překladech. Stejně tak představovaly novou oblast i práce českých pedagogiků, vesměs pokusnické orientace, kteří Spencerovo dílo šířili v českých zemích. Jelikož se však ke Spencerově dílu vyjadřovali i jeho čeští odpůrci, zejména z řad katolického kléru, byla i jejich díla zařazena do výzkumu. Autorka tedy musela zpracovat rozsáhlý korpus nového materiálu, který se týkal anglických i českých intelektuálních dějin období, které zasahovalo až do začátku 20. století. Při tom se nesměla spokojit s popisem vnějších událostí, ale na základě metodiky vedoucího práce byla nucena se podrobně zabývat i obsahem studovaných prací. Je třeba říci, že v této oblasti prokázala nakonec velkou samostatnost a úspěšně zvládla i obsahovou analýzu. Jako vedoucí diplomové práce musím zvláště onu samostatnost při analytické práci ocenit.

Jak autorka vysvětluje ve vymezení cílů práce (s. 14), je jejím cílem posoudit význam Spencerova přínosu pro tento empirický obrat v české pedagogice. Konkrétně jde o to, zjistit, které „aspekty Spencerovy pedagogiky rezonovaly mezi českým učitelstvem nejvíce“ a které našly uplatnění.

I přesto autorka musela zpracovat i obsah Spencerovy vědy, jež bývá nejčastěji označována za druh sociologie. V první ze čtyř částí práce autorka shrnuje Spencerův život a ve druhé části pedagogické názory, které vyslovil ve svých sociologických pracích. Autorka při tom ukazuje, že tento britský myslitel měl četné stoupence i v USA. Ve své době byla jeho nauka považována za přenesení darwinismu do společenského života. V rekonstrukci Spencerovy pedagogiky autorka zdůrazňuje propojení výchovy a vzdělání, které Spencer spojoval s aktivní rolí žáka. Dále jeho důraz na přírodní vědy a opovrhování klasickými jazyky. Přitom zdůrazňuje, že Spencer sám neměl žádné zkušenosti s pedagogickou činností na školách. (s. 31) Ve výchově Spencer uplatňoval metodu přirozených trestů, jež připomíná Rousseauova Emila. Spencerův zájem o děti sice vyplýval z jeho evolucionismu, tedy z živočišného zachování národa, přesto měl však pozitivní přínos v tom, že žádal po státu, aby vydával zákony na ochranu dětí. V oblasti tělesní výchovy doporučoval Spencer výcvik na způsob vojáků, čímž tehdejší pozdější skauty, sokoly nebo turnerské hnutí.

Z toho důvodu nepřekvapí, že mezi Spencerovy české přívržence patřil zakladatel Sokola Miroslav Tyrš a čeští pokusníci Emanuel Makovička a Josef Úlehla, jimž je věnována třetí část práce. Dále sem patří propagátor školního tělocviku Kodým a další pokusník Jan Mrazík. Konečně autorka rozebírá tvorbu pozitivisty Josefa Mikše. Mezi neutrální představitele, kteří Spencerovo dílo neodmítali, ale nebyli jím nadšeni, patřil Masarykův spolupracovník Břetislav Foustka. Ve čtvrté části autorka rozebírá argumenty katolických odpůrců Spencerovy nauky, jež byla úzce spojena s vírou v evoluci. Nepochybně zde sehrál roli i Spencerův nepřátelský postoj k církvím a náboženství. Autorka sleduje dílo Jana Procházky, Josefa Kachníka a Karla Statečného, jehož dílo se v poslední době těší značné pozornosti katolických badatelů. Autorka ukazuje, že čeští učitelé nejvíce oceňovali Spencerovu mravní výchovu, v níž nešlo o ideje dobra a zla, ale o to, zaměstnat tělo.

Autorka beze sporu prokázala znalosti a dovednosti nutné pro diplomovou práci. Z toho důvodu práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit stupněm **výborně**.

V Praze 2. 6. 2023

doc. PhDr. et Dr. phil. Ivo Cerman, Ph.D.